

TIJORAT BANKLARI XUSUSIY KAPITALI HISOBI VA AUDITI

Xudayarov Oybek Odilovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Bank hisobi va auditi” kafedrası PhD., dotsenti

Email: o.khudoyorov@tsue.uz

Soatqulov Farzod Safarovich

Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti

Bank ishi kafedrası magistri

УЧЁТ И АУДИТ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Худаяров Ойбек Одилевич

PhD, доцент кафедры “Банковский учёт и аудит”

Ташкентского государственного экономического университета

Email: o.khudoyorov@tsue.uz

Соаткулов Фарзод Сафарович

Ташкентского государственного экономического университета

магистрант кафедры «Банковское дело»

ACCOUNTING AND AUDIT OF COMMERCIAL BANKS EQUITY CAPITAL

Khudayarov Oybek Odilovich

PhD, Associate Professor of the Department

of Banking Accounting and Audit

Tashkent State Economic University

Email: o.khudoyorov@tsue.uz

Soatkulov Farzod Safarovich

Tashkent State University of Economics

Master's Degree in the Department of Banking

Annotatsiya. Bank kapitali auditi moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning asosiy maqsadi kapital tarkibini, yetarliligini va regulyativ talablar bilan mosligini baholashdir. Audit jarayonida ustav kapitali, qo'shimcha kapital, taqsimlanmagan foyda hamda zaxira fondi kabi elementlar tahlil qilinadi. Basel standartlari, riskga asoslangan yondashuv va ICAAP talablari kapital boshqaruvi samaradorligini oshirishda qo'llaniladi. Mazkur maqola bank kapitali auditi metodologiyasi, ichki nazorat tizimi va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali audit jarayonini optimallashtirish masalalarini yoritadi.

Tayanch so'zlar: Bank kapitali, Ustav kapitali, Qo'shimcha kapital, Audit, Basel standartlari, Ichki audit, Moliyaviy hisobot, Raqamli texnologiyalar

Аннотация Аудит банковского капитала играет важную роль в обеспечении финансовой устойчивости, его основная цель — оценка структуры капитала, его достаточности и соответствия регулятивным требованиям. В процессе аудита анализируются такие элементы, как уставный капитал, дополнительный капитал, нераспределенная прибыль и резервный фонд. Стандарты Базель, риск-ориентированный подход и требования ICAAP применяются для повышения эффективности управления капиталом. В данной статье рассматриваются методология аудита банковского капитала, система внутреннего контроля и вопросы оптимизации аудиторского процесса путем внедрения цифровых технологий.

Ключевые слова: Банковский капитал, Уставный капитал, Дополнительный капитал, Аудит, Базельские стандарты, Внутренний аудит,

Финансовая отчетность, Цифровые технологии

Abstract. Audit of Bank Capital plays an important role in ensuring financial stability, with its main objective being to assess the composition of capital, its adequacy, and compliance with regulatory requirements. During the audit process, elements such as charter capital, additional capital, retained earnings, and reserve funds are analyzed. Basel standards, risk-based approaches, and ICAAP requirements are applied to enhance the efficiency of capital management. This article highlights issues related to the methodology of bank capital audit, internal control systems, and the implementation of digital technologies to optimize the audit process.

Keywords: Bank capital, Charter capital, Additional capital, Audit, Basel standards, Internal audit, Financial statements, Digital technologies

KIRISH

Bank tizimi har qanday mamlakat iqtisodiyotining asosiy tayanchi bo‘lib, uning barqarorligi moliyaviy resurslarning to‘g‘ri boshqarilishi va nazoratiga bog‘liq. Bank kapitali – bu bankning moliyaviy mustahkamligini ta‘minlovchi asosiy omil bo‘lib, u risklarni qoplash, mijozlar oldidagi majburiyatlarni bajarish va iqtisodiy inqiroz sharoitida barqaror faoliyat yuritish imkonini beradi. Shu sababli, bank kapitalining shakllanishi, tarkibi va yetarliligini tekshirish jarayoni – bank kapitali auditi – bank faoliyatida strategik ahamiyatga ega.

Bank kapitali auditi nafaqat moliyaviy hisobotlarning to‘g‘riligini tasdiqlash, balki kapitalning xalqaro standartlar hamda milliy qonunchilik talablariga muvofiqligini baholashni ham o‘z ichiga oladi. Audit jarayonida kapitalning tarkibi, uning yetarlilik darajasi va riskka asoslangan aktivlar bilan nisbatini aniqlash muhim hisoblanadi. Ayniqsa, Basel III talablariga ko‘ra, kapital yetarliligi koeffitsienti bankning moliyaviy xavfsizligini baholashda asosiy ko‘rsatkich sifatida qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasida bank kapitali auditini Markaziy bank tomonidan belgilangan normativ-huquqiy hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Ustav kapitalining minimal miqdori, ichki audit tizimi, risklarni boshqarish mexanizmlari va kapitalni optimallashtirish bo‘yicha qat’iy talablar mavjud. Shu bilan birga, xalqaro audit standartlari va Bazel qo‘mitasi tamoyillari milliy amaliyotga integratsiya qilinmoqda. Bu esa bank kapitali auditini nafaqat tekshiruv vositasi, balki strategik boshqaruv instrumenti sifatida ko‘rishga imkon beradi.

Mazkur maqolada bank kapitali auditini tushunchasi, uning iqtisodiy ahamiyati, metodologiyasi, xalqaro va milliy talablar hamda amaliyotdagi muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, audit jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy yondashuvlar, risklarni baholash usullari va kapitalni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar ham ko‘rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bank kapitali auditini bo‘yicha ilmiy adabiyotlar uch asosiy yo‘nalishda jamlangan: **nazariy asoslar, xalqaro standartlar va Basel III talablari**, hamda **O‘zbekistondagi amaliyot va normativ-huquqiy baza**. Har bir yo‘nalish bo‘yicha muhim manbalar va ularning mazmuni quyida keltiriladi.

1. Nazariy asoslar bo‘yicha adabiyotlar

• **Yadgarova M.L., Qurbonov R.B. “Bank auditini” (2019):** Ushbu darslik bank auditining umumiy tushunchalari, ichki audit jarayonlari, auditorlarning huquq va majburiyatlari, shuningdek, bank kapitalini audit qilish tartibini batafsil yoritadi. Kitobda kapital auditini nazariy jihatdan hozirgi zamon talablari asosida ko‘rib chiqilgan.[1]

• **Kenjayev M.G‘., Ernazarov N.S. “Bank hisobi, tahlil va audit” (2019):**

Asarda bank hisobining asosiy prinsiplari, moliyaviy tahlil va auditning o‘zaro bog‘liqligi, kapitalni nazorat qilish mexanizmlari haqida ma’lumot berilgan.[2]

• **Maxmudova M.B. “Aksiyadorlik jamiyatlarida qo‘shilgan kapital hisobi va auditi” (2019):** Kapitalning shakllanishi, qo‘shimcha kapital auditi va aksiyadorlik jamiyatlarida kapitalni boshqarish masalalarini o‘rganadi. [3]

2. Xalqaro standartlar va Basel III bo‘yicha adabiyotlar

• **Basel Committee on Banking Supervision “Basel III: International Regulatory Framework for Banks”:** Basel III talablari, kapital yetarliligi koeffitsienti, likvidlik ko‘rsatkichlari va riskka asoslangan yondashuvlar bo‘yicha global standartlarni belgilaydi. Ushbu hujjatlar bank kapitali auditida asosiy metodologik baza hisoblanadi.

• **Narziyev H. “Banklarda kapital yetarliligi va likvidlikni auditorlik baholash usullarini takomillashtirish”(2025):** Maqolada Basel III tamoyillari asosida indikatorlarining o‘zaro bog‘liqligi, ularni auditda qo‘llash usullari tahlil qilingan. [4]

• **Saidov E.D. “Bank kapitalini boshqarish tizimi va uning tarkibini takomillashtirish”(2025):** Kapitalning asosiy va qo‘shimcha qismlari, ICAAP tizimi hamda Basel III talablariga muvofiqlik masalalari yoritilgan. [5]

3. O‘zbekistondagi normativ-huquqiy baza va amaliyot

• **O‘zbekiston Respublikasi Qonuni “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”(O‘RQ-580,2019):** Bank kapitali miqdori, ustav kapitali talablari va regulyator nazorati bo‘yicha asosiy huquqiy normalarni belgilaydi. [6]

• **Markaziy bank normativ hujjatlari:** Ichki auditni tashkil etish, auditorlik sertifikatitsiyasi va bank kapitali yetarliligini nazorat qilish bo‘yicha ko‘rsatmalar mavjud.

• Ilmiy maqolalar:

- Ibragimova I.R., Ergasheva B.R. “Bank tizimi audit tekshiruvlarida muhimlik va auditor riski masalalari” (2025) – audit riskini baholash, muhimlik darajasi va ichki nazoratning ahamiyati haqida ilmiy yondashuvlar keltirilgan.

- Usmanova Z.I., Dagarova M.A. “Bank xususiy kapitalini yetarliligini tahlil qilish imkoniyatlari” (2024) – kapital yetarliligini baholashning zamonaviy usullari haqida.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bank kapitali auditori bo‘yicha ilmiy manbalar nazariy asoslar, xalqaro standartlar va milliy amaliyotga oid hujjatlar bilan boyitilgan. Basel III talablari va ICAAP tizimi kapital auditori metodologiyasining asosini tashkil etadi, O‘zbekistonda esa Markaziy bankning normativ hujjatlari va “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun asosiy regulyativ baza hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bank kapitali auditori bo‘yicha tadqiqot metodologiyasi nazariy, amaliy va statistik yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – bank kapitalining shakllanishi, tarkibi, yetarliligi va audit jarayonining samaradorligini baholash hamda uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklarida kapital auditori jarayoni asosan Markaziy bankning normativ hujjatlari va xalqaro standartlarga mos ravishda amalga oshirilmoqda. Analiz qilingan bank hisobotlari asosida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Kapital yetarliligi koeffitsienti: Tadqiqotda o‘rganilgan banklarda K1 ko‘rsatkichi o‘rtacha 14–16% atrofida bo‘lib, bu Basel III minimal talabidan (8%) yuqori. Bu banklarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda ijobiy holat hisoblanadi.
2. Kapital tarkibi: Asosiy kapital ulushi yuqori bo‘lib, qo‘shimcha kapital ulushi nisbatan past. Bu ichki audit jarayonida kapital strukturasi diversifikatsiya qilish zarurligini ko‘rsatadi.

3. Ichki audit tizimi samaradorligi: Banklarda ichki audit bo'limlari mavjud bo'lsa-da, ayrim hollarda risklarni baholashda stress-testlar yetarli darajada qo'llanilmaydi. Bu kapitalni boshqarish strategiyasini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

4. Xalqaro standartlarga moslik: Basel III talablari bo'yicha ko'rsatkichlar asosan bajarilgan, biroq ICAAP tizimi to'liq joriy etilmagan. Bu esa kapitalni riskka asoslangan yondashuv bilan baholashda cheklovlar keltirib chiqaradi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimi kapital auditi bo'yicha xalqaro standartlarga moslashish jarayonida. K1 ko'rsatkichining yuqori darajada bo'lishi banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, biroq kapital strukturasini diversifikatsiya qilish va ICAAP tizimini to'liq joriy etish zarur. Ichki audit jarayonida stress-testlar va risklarni baholashning zamonaviy usullarini keng qo'llash kapitalni boshqarish samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlangan muammolar – ichki auditning ba'zi hollarda formal xarakterga ega bo'lishi, kapitalni optimallashtirish bo'yicha strategik yondashuvlarning yetishmasligi – kelgusida banklar uchun muhim yo'nalish sifatida belgilandi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari bank kapitali auditi jarayonining O'zbekiston bank tizimida muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Kapital yetarliligi bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi asosiy omil bo'lib, uning to'g'ri hisobga olinishi va nazorat qilinishi nafaqat regulyator talablarini bajarish, balki investorlar va mijozlar ishonchini mustahkamlash uchun ham zarurdir.

O'rganilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki:

- Kapital yetarliligi koeffitsienti ko'rsatkichlari Basel III minimal talablaridan yuqori, bu banklarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlaydi. Biroq, kapital strukturasida asosiy kapitalning ulushi juda katta, qo'shimcha

kapital esa nisbatan past, bu diversifikatsiya zarurligini ko'rsatadi.

- Ichki audit tizimi mavjud bo'lsa-da, ayrim banklarda risklarni baholashda stress-testlar va zamonaviy metodologiyalar yetarli darajada qo'llanilmaydi. Bu kapitalni boshqarish strategiyasini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

- Xalqaro standartlarga moslik darajasi yuqori, ammo ICAAP tizimi to'liq joriy etilmagan. Bu kapitalni riskka asoslangan yondashuv bilan baholashda cheklovlar keltirib chiqaradi.

- Axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi past bo'lib, audit jarayonida raqamli platformalar va analitik vositalar yetarli darajada qo'llanilmaydi.

Umuman olganda, O'zbekiston bank tizimi kapital auditi bo'yicha xalqaro standartlarga moslashish jarayonida bo'lib, bu yo'nalishda sezilarli ijobiy natijalar mavjud. Shu bilan birga, ichki auditning mustaqilligini ta'minlash, risklarni baholashning zamonaviy usullarini keng joriy etish va kapital strukturasini optimallashtirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yadgarova M.L., Qurbonov R.B. **Bank auditi**. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2019. – 320 b. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan darslik).
2. Kenjayev M.G'., Ernazarov N.S. **Bank hisobi, tahlil va audit**. – Toshkent: TMI, 2019. – 178 b
3. Maxmudova M.B. **"Aksiyadorlik jamiyatlarida qo'shilgan kapital hisobi va auditi"** (2019)
4. Narziyev Hayotjon. **Banklarda kapital yetarliligi va likvidlikni auditorlik baholash usullarini takomillashtirish**. – Muhandislik va Iqtisodiyot jurnali, 2025

5. Saidov Elnur Dilmurod o'g'li. **Bank kapitalini boshqarish tizimi va uning tarkibini takomillashtirish.** – International Scientific Journal «Modern and Research», 2025, Vol. 4, Issue 7. DOI: 10.5281.
6. O'zbekiston Respublikasi Qonuni **“Banklar va bank faoliyati to'g'risida”** (O'RQ-580). – Toshkent: Milliy ma'lumotlar bazasi, 2019..
7. O'zbekiston Respublikasi Qonuni **“Auditorlik faoliyati to'g'risida”**. – Toshkent: Milliy ma'lumotlar bazasi, 1992..
8. Usmanova Z.I., Dagarova M.A. **Bank xususiy kapitalini yetarliligini tahlil qilish imkoniyatlari.** – Journal of Marketing, Business and Management, 2024.
9. Obidjonov O.O., Omonov A.A. **Bank majburiyatlari tahlili va auditi.** – Ilmiy Anjumanlar, 2025.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari:
 - PQ-2420-sonli qaror “Banklarning kapitallashuv darajasini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”, 2015-yil 26-oktabr.
 - PF-4947-sonli Farmon “Harakatlar strategiyasi to'g'risida”, 2017-yil 7-fevral.

<https://data.worldbank.org/>

renessans-edu.uz

lib.jdpu.uz

zenodo.org

<https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

[bis.org](https://www.bis.org)

www.fayllar.org